

Batum Mebusu Edip Dinç'in 1921 Yılı Günlüğü

Yunus ZEYREK

Edip Dinç

Murgullu merhum Edip Dinç (1885-1963), Birinci Dönem TBMM'de Batum'u temsil eden beş milletvekilinden biridir.

1921 yılı, batıda millî mücadele bütün şiddetiyle devam ederken, doğu cep-hemizde silâhların sustuğu, hatların kesin şeklini aldığı ve cephenin karşı

tarafındaki güçlerle masaya oturulduğu bir zamandır. 16 Martta Moskova Antlaşması imzalanmış; bu antlaşmaya göre, Edip Beğin milletvekili olduğu vilâyetin merkezi kaybedilmiş, bu vilâyetin Artvin kazası Türkiye'de kalmıştır. Moskova Antlaşması'nda karara bağlanan hususlar, Sovyetler Birliği terkinde bulunan Gürcistan ve Ermenistan gibi komşu Sovyet cumhuriyetlerle de Kars'ta bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferansa müşavir olarak katılan Edip Beğ, günlüğünde konferansa gidiş dönüş yolculuklarını not etmiş fakat konferans müzakerelerinden bahsetmemiştir.

Burada şu hususu belirtmekte fayda var: Kars Konferansı'nda Türk murahhas hey'etinin başkanı Kâzım Karabekir'di. Gürcüce bilen Edip Beğle Ermenice bilen Kars Mutasarrıfı (sonra Amasya Milletvekili) Esat Uras (1882-1957) da Karabekir'in müşavirleriydi.¹

Edip Beğin bu yazıya konu olan günlüğü, “*Muhtıralı Takvim-i Saadet*” adlı, 16x9 ebadında bir cep defterine yazılmıştır. Bu takvimin kapağında şu bilgiler var: Sene-i resmîye: 1337; sene-i hicriye-i kameriye: 1339-1340; sene-i miladî: 1921. Takvimin

onuncu sayfasında fotoğrafının altında: “*Halife-i İslâmiyan Sultan Muhammed Vahideddin Han. Vilâdet-i Humayunları 30 Recep 1277, Cülûs-i Humayunları 4 Temmuz 1334.*” ifadeleri yer almaktadır. Karşı sayfada da “*Veliâhd-ı Saltanat-ı Osmaniye Abdülmecid Efendi Hazretleri*”nin fotoğrafı bulunmaktadır.

Söz konusu takvimin günlük sayfalarından önce, katlı vaziyette yer alan bir harita bulunmaktadır. Bu haritanın üstünde ve devamı altında olmak üzere şu ifade yer almaktadır: “*Sevr Muahedesi'yle Avrupa-yi Osmanî'deki hatt-ı hududumuz ile İzmir vilâyetinde Yunan idaresine terk edilmek istenilen arazinin sahasını, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan hükûmetleri hudutlarını gösterir harita.*” Bu haritanın arkasında da Sevr Muahedesi'yle ilgili açıklamalar var.

Edip Beğ, günlüğü ocak ayının 10'undan itibaren aralıklı olarak yazmıştır. Bu takvimde yer alan notlarının tamamı, başta ay adı, altındaki rakamlar gün, saatler nasıl yazmışsa öyle olmak üzere, şöyledir (dipnotlar ve noktalama bizimdir):

Kânun-ı sâni (Ocak)

10. Gece, saat 10 alafanga, Samsun'dan hareket edildi.
11. Ordu'ya muvasalat sabahtan, öğle Giresun'a muvasalat.

Muhtıralı Takvim-i Saadet - 1921

12.Sabahtan Trabzon'a muvasalat olundu.

Şubat

- 25.Trabzon'dan zeval saat 8'de Hopa'ya tabur ile rüsûmat vapuruna rakiben hareket edildi. 2 saat Rize'ye muvasalat olundu. Gece yarısı hareketle bocalayup sabaha karşı Rize'ye çıktık. Denizde fırtına.
- 26.Sabaha karşı saat 5'te Rize'ye çıktık. Saat 5'te Rize'den hareketle gece 26/27 gece saat 10,1/2'de Hopa'ya muvasalat olundu.

Mart

- 1.Lutf-i Hak'la bugün *İskaristi* istikametinden Artvin'e doğru fırka 3, alay 11 Hopa'dan hareket etmiştir.²
- 5.Akşamdan Murgul'a hareketle *Zülbici* karyesinde Gökoğlu Abdullah Efendiye misafir oldum.³
- 6.Ales-sabah hareketle Murgul'da Yanko'ya misafir oldum.
- 9.Murgul'da nahiye müdürü, ahali tarafından intihab edile... Osmanlı sancağı çekilmiştir.
- 13.Şiddetli fırtına var. Kar yağdı.
- 14.Hava güzel.
- 15.Şiddetli fırtına var. Bir buçuk karış kar yağdı.
20. Borçka'ya avdet edildi. Dedeâgazade Kadim Ağaya misafir oldum.
25. Borçka'dan Artvin'e hareketle Artvin'e muvasalat olundu.
29. Borçka'ya avdet edildi.
31. Borçka'dan Hopa'ya geldim.

Nisan

5. Alaturka saat 8'de Hopa'da motora erkâb olduk. 11. Alay K. Şükri Beğ de beraberdir. Gece yarısı Atine'ye çıktık.⁴ Gece Atine'de kahvede yattık.
6. Sabah üçte hareketle sekizde Rize'ye muvasalat olundu.
8. Gündüz alaturka saat beşte Rize'den hareketle akşam saat birde Trabzon'a muvasalat olundu. Hopa'dan beri Rizeli Lazzade Mustafa Efendinin motoruyla, 11 Alay K. beraberinde bulunuyoruz.
- 16-17. Akşamdan gece saat alaturka üçte vapurla hareket; sabaha Giresun, öğle Ordu, akşam yola devam.

18. Sabah Samsun'a muvasalat olundu.

21. Ankara'ya müteveccihen hareket olundu.
22. Kavak'tan Havza'ya hareket.
- 23.Havza'da isem de tedbirsizliğim ve saflığımın cezası olarak derece-i hararetim 42'dir. Havza'dan Merzifon'a...
24. Merzifon'dan Çorum'a hareket.
25. Çorum'dan Sungurlu'ya.
26. Sungurlu'da kaldım, hava fırtınalı olduğundan.
27. Sungurlu'dan hareket, Karabekir'de ikamet.
28. Karabekir'den hareket, Yahşihan'da ikamet.
29. Trenle Yahşihan'dan Ankara'ya muvasalat olundu.

Mayıs

19. El-yevm Ankara'da ikamet ediyorum. Bugün tebdil-i hava, istirahat-i vücut için *Deliktaş* nâm bağlardan birisine nakleyedim. Allah tekrarını hayırlısıyla nasib eylesün.
24. Çorum Mebusu Sıddık Beğden körüklü arabayı iki demirkır ile satın aldım. Allah hayırlısıyla kullanmayı nasib eylesün. Amin.

Temmuz

- 7.Teklifim üzerine bugün Meclis'te Evliye-i Selâse'de nahiye müdürleri, ahali tarafından intihabı; Artvin, Ardahan, Kars livalarının tasdikine dair kanun çıktı.
- 15.Elviye-i Selâse'nin a'sârı, arazi vergisi, kurâya ait emlâkin maktur-i raddesi usûlünce kabulünü teklif ettim.

Ağustos

11. 15 Temmuzda a'sâr hakkındaki teklif-i kanun, bugün teklifim üzere kabul edildi. Yalnız 337 senesine mahsus olmak üzere.⁵
22. Ankara'dan Kars Konferansı'na müşavir sıfatıyla iştirak etmek üzere hareket ediyorum.
23. Yozgat'tan...
24. Mehmetli'den...
25. Karabekir'den...
26. Sungurlu'dan...
27. Çorum'da istirahat.
- 28 Çorum'dan...
29. Merzifon'dan...
30. Havza'dan...
31. Çakallı'dan Samsun'a muvasalat olundu, 12 saatte.⁶

Eylül

1. Akşam vapurla hareket.
2. Ordu, Giresun'da.
3. Trabzon'da.
4. Batum'a çıktım.
5. Batum'da.
6. Batum'da bir çift at ile bir fayton aldım.
7. Batum'da.
8. Batum'da.
9. Batum'da.
10. Batum'da
11. Borçka'ya hareket.
12. Borçka'da.
13. Borçka'da.
14. Artvin'e hareket.
15. Artvin'de.
16. Artvin'de.
17. Ardane'ye hareket.
18. Hertus'a hareket.⁷
19. Ardahan'a hareket.
20. Kars'a hareket. Kırkpınar'da misafir kaldım.⁸
21. Kars'a muvasalat. Kâzım Paşa ve heyeti murahasa ile mülâki edildi.
26. Resmi Konferans açıldı.

Teşrin-i evvel (Ekim)

13. Kafkas hükümetleriyle Türkiye beyinde yapılan muahede imza edildi.

20. Hey'et-i murahasa, Tifliz tarikıyla hareket, ben de Ardahan tarikıyla avdet ettim. Akşam Susuz'da kaldım.
21. Ardahan mutasarrıf vekili ve firka k(umandanı) Reşat Beğ misafir oldum.
22. Değirmenköy'nde⁹ Celâl Beğ misafir oldum.¹⁰
23. Şavşat'ta Necip Beğ misafir oldum.¹¹
24. Ardane'ye Tevfik Efendiye misafir.
25. Artvin'de İsmail Ağaya misafir.
26. Artvin'deyim.
27. Artvin'deyim.
28. Borçka'da Salih Beğ misafirim. Osman'ı bugün aldım. Bugün Muhtar Beğ¹² Maradit'e teşrif etti.¹³
29. Borçka'da Kaymakam Beğ misafir olduk. Muhtar Beğ de beraberdir.

30. Bugün Muhtar Beğ ile Murgul'a hareket edildi. Murgul'dayız.
31. Bugün İskender ve Muhtar Beğ ile maden ihraçat yerlerini keşfediyoruz.

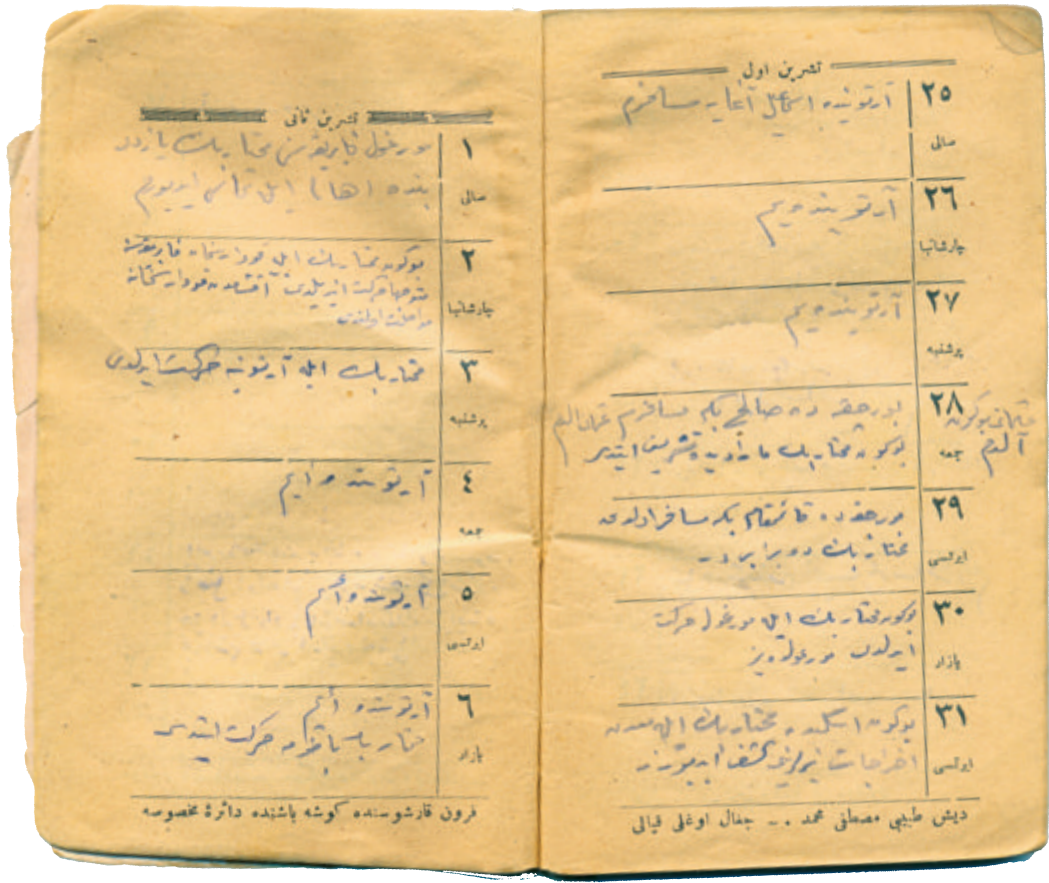
Teşrin-i sâni (Kasım)

1. Murgul fabrikasını Muhtar Beğ yazdı. Ben de ahali ile temas ediyorum.
2. Bugün Muhtar Beğ ile Kuvarshan fabrikasına müteveccihen hareket edildi.¹⁴ Akşamdan Kuvarshan'a muvasalat olundu.
3. Muhtar Beğ ile Artvin'e hareket edildi.
4. Artvin'deyim.
5. Artvin'deyim.
6. Artvin'deyim. Muhtar Beğ Batum'a hareket etti.
7. Artvin'deyim.
11. Batum'da Şehbenderhane'ye Tifliz Komisyonu'na dahil olmaklığım için şifre gelmiş ise de halledilememiş. Bana Suad Beğ'in teşrifinde haber aldım ve aynı tarihte tebdil-i istikamet eyledim.¹⁵
15. Artvin'den Borçka tarikıyla Murgul'a Müdde-i Umumi Hamdi Beğle hareket edildi.
16. Murgul'dayım.
17. Murgul'dayım.
18. Murgul'dayım. Borçka'dan Kaymakam Beğ teşrif ettiler. Murgul'da nahiye müdürünü intihab edecek.
19. Murgul'dayım.
23. Borçka'ya hareket edildi, muvasalat olundu.
24. Borçka'dayım.
25. Borçka'dayım.
26. Borçka'dan Batum'a hareket ve muvasalat olundu.
27. Batum'dayım.

Kânun-ı evvel (Aralık)

10. Batum'dan Suad Beğ'in riyaseti altındaki komisyonda bulunmak üzere Tifliz'e hareket edildi.
11. Tifliz'e muvasalat olundu.
18. Tifliz'den, Sefir Muhtar Beğ¹⁶, Suad Beğ, Tâli Beğ¹⁷ ve birkaç genç beğler beraberce Tifliz'e hareket eyledi.¹⁸
19. Öğleden sonra Gümrü'ye muvasalat olundu. Kars'tan gönderilen lokomotif, bizi alıp gidiyoruz. Kızılcakçak'da Paşa'nın vagonu bekleniyordu.¹⁹ Oradan hareket edildi. Mezrea'ya varmadan kar fırtınası başladı ve yolda tren işlemedi. Gece yolda kaldık.

20. Karlara saplanmış olduğumuz halde imdat bekliyoruz. Bütün gün imdat bekledikten sonra akşamdan bir tren ile yüz kişi asker geldi. Yedi yüz metrede durup oraya piyade muvasalat edilüp;
21. Gece yarısı saat 12'de Kars'a hareket edildi ise de Yahniler istasyonunda lokomotif çalışmadı, tekrar Kars'tan başka makine geldi ve bizi aldı. Saat üçde Kars'a muvasalat olundu. Altı saat uykudan sonra Kars Mevki-i Müstahkemi'nde kahvaltı, ba'de mektebin resm-i güşâdında bulunup oradan kütüphaneye ziyaret. Ba'de istihbarat alındı. Akşamdan mektep kantininde müsamerede bulunduk.²⁰
22. Kâzım Karabekir Paşa ile beraber Sarıkamış'a hareket edildi ve akşamdan Sarıkamış'a muvasalat olundu.
23. Sarıkamış'ta bir ictima akdedildi.
24. Mektep çocukları müsameresi oldu. Gayet güzel idi.
25. Sarıkamış'ta bütün mektepleri ziyaret ediyoruz. Ana mektebi, şayan-ı dikkat idi.
26. Kars'a hareket edildi.
27. Kars'ta misafir kaldık.
28. Tifliz'e hareket edildi. Gümrü'ye muvasalat ile Gümrü'de vagona ikamet.
29. Sabahtan Tifliz'e hareket edildi. Akşamdan saat on ikide Tifliz'e muvasalat olundu. Otomobil ile istikbal edildik. ■

- 1 Yunus Zeyrek, Bilim ve Siyaset Adamı Esat Uras, Amasya Sempozyumu Bildirileri, c.I, s. 135 - 144, Ankara 2007.
- 2 İskaristi: Hopa'nın şimdiki adı Subaşı olan köyü.
- 3 Zülbici: Hopa'nın şimdiki adı Yoldere olan köyü.
- 4 Atine: Rize'nin Pazar ilçesinin eski adı.
- 5 337: 1921 yılı.
- 6 Çakallı: Kavak ilçesine bağlı bir köy.
- 7 Hertus: Ardanuç'un şimdiki adı Konaklı olan köyü.
- 8 Kırkpınar: Kars-Susuz'un köyü.
- 9 Değirmenköyü: Ardahan'ın köyü.
- 10 Hamşioğulları Ardahan kolundan Celâl Beğ:
- 11 Hamşioğulları Şavşat kolundan Necip Beğ (1884-1973), savaş zamanında bir ara Şavşat Kaymakamlığı da yapmıştır.
- 12 Zamanın Nafia Müsteşarı ve Kars Konferansı'na iştirak eden Türk hey'eti üyesi (olmalı).
- 13 Maradit: Borçka'nın Muratlı nahiye merkezi.
- 14 Kuvarshan: Artvin'in merkez köylerinden Bakırköy.
- 15 Zamanın Hariciye Müsteşarı olan Suad Beğ, Tiflis görüşmelerinde Türk hey'eti başkanıydı.
- 16 Sabık Hariciye Vekili ve Türkiye'nin Tiflis Mümessili.
- 17 Zamanın Batum Şehbenderi (Başkonsolosu) İbrahim Tâli Beğ.
- 18 Gümrü'ye hareket edilmiş olmalı (YZ).
- 19 Kızılçakçak: O zamanlar Ermenistan sınırında bir istasyon olup bugün Kars'a bağlı Akyaka ilçe merkezidir.
- 20 Kâzım Karabekir'in *İskilâl Harbimiz* adlı eserinde de bu ziyaret ve müsamereden bahsedilmektedir. (1960, s. 1057).

